

Den nordiska Bibeln - om ett aktuellt forskningsprojekt

Hösten 2019 började en nordisk forskargrupp samarbeta kring ”den nordiska Bibeln”. Vilken roll har Bibeln spelat i Norden i historien och hur används den idag? Finns det en ”nordisk Bibel”, något som förenar bibeltolkning och bibelbruk i de nordiska länderna? Gruppen leds av exegeterna Marianne Bjelland Kartzow (Oslo), Outi Lehtipuu (Helsingfors) och Kasper Bro Larsen (Aarhus) men i arbetet deltar forskare från flera vetenskapliga discipliner. Syftet är att ge ut en vetenskaplig antologi på internationellt förlag men också att nå en allmän läsekrets. Därför har den danska tidskriften *Biblias* höstnummer (november

2020) temat ”Den nordiska Bibeln”. Korta populärvetenskapliga artiklar presenterar där forskningsrön från flera av de vetenskapliga texterna (Se www.bibliana.dk). Här publicerar Svensk kyrkotidning två av dessa artiklar. Det är artiklarna av Hallgeir Elstad och Hanna Stenström. De är i allt väsentligt desamma som i *Biblia*. De skillnader som finns beror på att de anpassats till de sammanhang där de publiceras. För översättningen av Elstads artikel svarar Hanna Stenström.

HANNA STENSTRÖM

Hallgeir Elstad

Bibeln i den nordiska välfärdsstaten

I denna artikel redogör Hallgeir Elstad för Bibelns betydelse och plats i framväxten av den nordiska välfärdsstaten.

Bibeln har varit grundläggande för kultur och samhällsliv i vår del av världen. Den har en lång verkningshistoria i nordiskt samhällsliv och kultur. ”Böckernas bok” har spelat en avgörande roll för hur vår kultur formats från den tid då kristendomen kom till Norden och fram till 1800-talet. Tänk bara på hur språk, seder och bruk, traditioner och samhällssystem i våra länder påverkats av den bibliska världen. Man har kommit ihåg händelser ur Bibeln och bibelord och tagit vara på dem. De tillhör vår kulturella allmänbildning.

Välfärdsstaten byggdes upp efter Andra världskriget. I de nordiska länderna skedde det när socialdemokratiska partier satt vid makten och därför har man ofta förknippat välfärdsstaten med socialdemokratien. Men rötterna är djupare än så och välfärdsstaten är inte ens en nordisk uppfinning. Grundläggande principer har sitt ursprung i Tyskland och England. Danmark ställde sig i välfärdsutvecklingens frontlinje när ett univer-

sellt skattefinansierat pensionssystem infördes där 1891. Aktuell forskning om välfärdsstatens historiska rötter har också visat att den nordiska välfärdsmodellen har nära samband med de lutherska statskyrkorna, med luthersk teologi och samhällsyn.

”I flera undersökningar uppger bara ett fåtal att de ofta läser Bibeln.”

Kärnan i den nordiska välfärdsmodellen är ”universalism”. Det innebär att välfärdsstaten omfattar hela befolkningen. Välfärdsstaten ska garantera ett gott liv till alla i samhället. I

Norden präglades efterkrigstiden av en kraftig välståndökning.

En religiös bok för de troende

Även om Bibeln faktiskt haft en betydande roll för att forma kulturen i de nordiska länderna präglades dessa länder också under 1900-talet av en allt högre grad av sekularisering och en ökande pluralism. Kyrka och kristendom fick därmed en svagare ställning. Därför blev också Bibelns inflytande mindre. Det är en allmän tendens att människors bibelkunskaper har försämrats. I flera undersökningar uppger bara ett fåtal att de ofta läser Bibeln.

Den ovan nämnda utvecklingen präglar hela efterkrigstiden. De socialdemokratiska partier som ledde välfärdsstatsprojektet såg religionen som en privatsak. Kristendomen kom att uppfattas som ett av flera särintressen som måste balanseras i den nya staten. Välfärdsstaten grundades främst på modern, rationalistisk, vetenskap och inte på en biblisk värde-

grund. Bibeln betraktades framförallt som en religiös bok för de troende.

Välfärdsprojektet kunde kritiseras från kyrkligt håll. Ett tydligt exempel är den norske biskopen Eivind Berggrav. När han 1952 höll huvudföreläs-

början av 1900-talet ersattes dock katekesen av stoff ur Bibeln. Bibelberättelsernas betydelse för barnens fostran blev det viktigaste.

För att ta ett exempel fick Volrath Vogts *Bibelhistorie* stor betydelse i

”Det fanns rum för Bibeln i den framväxande välfärdsstaten.”

ningen vid Lutherska världsförbundets andra generalförsamling passade han på att varna för den moderna välfärdsstaten. Han fruktade att den skulle utvecklas i totalitär riktning och göra andra institutioner, till och med tron på Gud, överflödiga. Det var alltså mycket viktigt för Berggrav att säkerställa att kyrkan och kristendomen hade en plats också i den framväxande välfärdsstaten. Men den kyrkliga kritiken tystnade snart. Man förstod att det fanns en värdegemenskap mellan kristendomen och välfärdsstatsprojektet.

Kyrkan och skolan som rum för Bibeln

Det fanns rum för Bibeln i den framväxande välfärdsstaten. Det viktigaste rummet var kyrkan, framförallt församlingarnas gudstjänster men också folkkyrkans riter, de riter som stor del av befolkningen valde att delta i, som dop, vigslar och begravningar. Där lästes Bibelns ord och där predikades över dem. Bibelläsning ingick i den konfirmationsundervisning som många unga deltog i. Det finns goda skäl att betona folkkyrkornas betydelse för att Bibeln fortsatt hade en central roll som traditions- och kultur-bärare i den nordiska välfärdsstaten.

Dessutom har Bibeln också under efterkrigstiden varit viktig i skolan. Här kan vi se en parallell utveckling i de olika nordiska länderna. Längre dominerades kristendomsundervisningen av dogmatiskt stoff eftersom katekesen var den obligatoriska läroboken. Från slutet av 1800-talet och

Norge. Denna lärobok skrevs under 1960-talet och genom den förmedlades centrala bibelberättelser som blev en väsentlig del av barnens kristna fostran. Senare kom nya bibelöversättningar som genom sitt moderna språk gjorde det lättare att tillägna sig stoffet genom att gå direkt till Bibeln. När kristendomsundervisningen i de nordiska länderna ersattes av undervisning i religionskunskap, som inkluderar de olika världsreligionerna, kom Bibeln att spela en allt mindre roll i skolans undervisning. Den måste ju konkurrera med de andra religionernas heliga skrifter.

Är välfärdsstaten ett uttryck för kärleken till nästan?

Den nordiska välfärdsstatens grund är att alla ska ha lika rättigheter. Det grundläggande värdet, den mest centrala normen, är solidaritet, vilket innebär att alla ska ta sin del i att bära upp systemet. Välfärdsstatens jämlikhetsideal motsvarar den kristna tanken om att ”älska sin nästa”. Även om välfärdsstaten i princip är sekulär bygger den på värden som är centrala också i den kristna traditionen. Att hjälpa dem som behöver är ett direkt förverkligande av berättelsen om den barmhärtige samariern. Tidigare var den berättelsen något alla kände till, som man lärt sig i skolan och under konfirmationsläsningen. Den var en allmänt känd referenspunkt för vad det är att ”älska sin nästa”. Sekulariseringen, den ökande pluralismen och den allt sämre allmänna kunskapen om Bibeln har gjort att så inte längre är fallet.

Nya rum

Trots allt är Bibeln fortfarande en traditionsbärare i våra nordiska samhällen. Den fortsätter att inspirera enskilda människor och grupper. Den har alltid inspirerat konstnärer och författare och det slutade den inte göra i välfärdsstaten. Vi kan också se att det under senare år öppnats nya rum för Bibeln. Bibelns rum är inte bara kyrkan och den är inte bara en bok för de troende. Bibelns rum finns mitt i sekulariseringen och mångfalden. Bibeln har befriats från de religiösa auktoriteterna och beskrivs ofta som en viktig bok för vår historia och vår civilisation, ett gemensamt kulturarv. Som exempel kan nämnas att den norsk-svenske författaren Karl Ove Knausgård sagt att Bibeln är ”den viktigaste bok som någonsin skrivits”. Från att nästan enbart ha haft en religiös-normativ funktion har Bibeln blivit en central text i vår kultur som ofta väcker stort intresse, också i det offentliga rummet. År 2011 gav det norska bibelsällskapet ut en ny bibelöversättning som fick stor uppmärksamhet, också i TV:s nyhetsprogram. När den tidigare bibelöversättningen kom 1978 blev den knappast uppmärksam i offentligheten. Detta är ett av många bevis på att Bibeln fått en allt större allmänkulturell betydelse i det sekulariserade Norden.

HALLGEIR ELSTAD

Professor i norsk kyrkohistoria vid Universitetet i Oslo och präst i Norska kyrkan.

För vidare läsning:

Anders Bäckström ”Religion mellan det privata och det offentliga – om religion och välfärd” I: Hanna Stenström (red) *Religionens offentlighet. Om religionens plats i samhället*. Skellefteå: Artos& Norma, 2013, s 27- 46.

Göran Gustafsson och Thorleif Pettersson. *Folkkyrkor och religiös pluralism: Den nordiska religiösa modellen*, Stockholm: Verbum, 2000.

Jens Holger Schjørring & Jens Torkild Bak (red.) *Velfærdsstat og kirke*, København: Anis, 2005